

تورک پور دی

[اون آلتنجی سنه]

تورک ادبیاتی مرکز هبیتی طرفندره نشر اولنور .

جلد ۵

شباط ۱۹۲۷

نومرد ۲۶

TÖRK YURDU

۲۶-۳۳

تورکیات تدقیقتری

فوارزمشاهیه دورنده بر تورک لسانی

۱۹۲۷

HTU 380

محمد بن قیس وائری

روس مستشرق «میلیورانسکی» - مؤخرآ استانبولده بولونان تام نسخہ سی
سایہ سندہ «ابن مہنا» طرفندن تالیف ایدیلدیکی آکلاشیلان - «کتاب ترجمان فارسی
وترکی و مغولی» نامندہ کی اثری ۱۹۰۰ء ده نشرایتدیکی زہ ن . ارکا بک مہم بر مقدمہ
یازمش ، و بورادہ تورک لسانہ عاند اسکی اثرلردن بحث ایتمیشی . «میلیورانسکی» ،
«کتاب چلبی» نک «کشف الظنون» ده ذکر ایتیش اولدینی «دیوان لغات الترک» دن
خبردار اولمادیفی ایچون [بولاق طبعی ، ج ۱ ، ص ۳۹۷ ، «کتاب چلبی» نک
بوقیدینی ، بنم بیلدیگمه کورده ، ایلك دفعه ماجار عالمی «توری بوژوف» ذکر ایتیشدر :
ماجار علوم انجمنی لسانیات شعبہ سی مجموعہ سی ، ج ۳۴ ، جزؤ ۳ ، ۱۹۰۴] ، تورک
لسانہ عاند اک اسکی اثر اولمق اوزره «محمد بن قیس» ک «غالبا بوگونکی ایران
ساحہ سندہ صوک خوارزم حکمداری جلال الدین نامنه تالیف ایتیش اولدینی ،
کتابی کوستر مکده در [«میلیورانسکی» نک مقدمہ سی ، VIII] .. «میلیورانسکی»
بواثرک موجودیتی ، اثرینک ایکی یرنده اوندن بحث ایتیش اولان «ابن مہنا» دن

اوکره نمش [مهلیورانسکی طبی ، 16,7 - 21,5 ؛ استانبول طبی ۹۳ ، ۱۰۱]
و ساده چه بونی ذکر ایله اکتفا ایدرک باشقه تفصیلاته کیریشمه مندر . مؤخرآ
ماجار لسانیاتجیسی «توری یوزده» ۱۹۰۶ ده ماجار آقاده میسنده او قودینی داورته
آسیا تورکجه سی اوزرینه تدقیقلر ، عنوانلی مقاله سنده ، منحصرآ «مهلیورانسکی» یه
استنادآ بو اثر دن بحث ایتمندر [بومقاله نك ترجمه سی : ملی تبعلر مجموعه سی ،
صانی ۲ ، ص ۲۰۷ ، ۱۳۳۱] . تورک تاریخک بویوک متخصصی پروفیسور «بارتولد»
کچن سنه استانبول دارالفنوننده اورتا آسیا تاریخه عائد ویردیکی درس لرینک
سکرنجیسنده ، بو اثر و محرری حقنده شو مطالعاتی یورو نمکده در :

مع مافیه خوارزمشاهلرک الک صوکنجیسی اولان جلال الدین - که ۱۲۲۱ سنه سی ابتدائنده
خوارزمی ترک ایتمش ، عین سنه نك نشرین قایسنده هندستانه قاچمش ، ۱۲۲۳ سنه نده غربی
ایرانده اجرای فعالیت ایتمش و ۱۲۳۱ سنه سی موغوللر ایله اولان محاربه ده تلف اولمندر -
نامنه « محمد بن قیس » اسمنده برینک تورک لسانی حقنده بویوک برکتاب یازمش اولدینی حالب
دقت و مراقدر . بز بومؤلف حقنده باشقا هیچ بر معلوماته مالک دکار . « محمود کاشغری » نککندن
صوکرآ ، بو اثر ، تورک لسانی حقنده یازیلش و شیعی به قدر بزه معلوم اولان اثرک ایکنجیسی
اولاجقدر . یازیق که بو اثر بزه ایریشمه مش ، و موجودیتی ده ، آنجاق ، موغوللر زماننده یازان
« جمال الدین ابن المهنه » نك اثرینک ایکی یرنده بو کتابه بایدینی عطفلردن معلوم اولمندر .

بنم بیلدیگمه کوره « محمد بن قیس » ک بو اثری بالکیز « ابن مهنه » یه معلوم
اولما مش ، دهاها مؤخر زمانلرده یازان بر طاقم ایران لسانیاتجیلری ده بو اثر دن
دو غرودن دو غرویه ویا بالواسطه استفاده ایتشلردر . حتی ، زکی ولیدی بکک بکا
شفاهی اقاده سنه نظراً روس طالی « زالمان » ده ، فارسی لغتله عائد بر مقاله سنده
« فرهنگ محمد بن قیس » ی ذکر ایتمکده [Mélanges Asiatiques, Tome, IX, 1888, 536]
در . مع مافیه بو اثر دن الک جوق استفاده ایدن و حتی اونک اصل
اسمی بیلدیرمن یکانه منبع ، فکر بجه « شرفنامه احمد میری » تألیف ابراهیم قوام
فاروقی ، در [بو اثر حقنده باقکیز : زالمان ، عین مقاله ، ص ۵۱۴-۵۱۵ ، ۵۳۲ ،
۵۳۹] . بو کتاب « مجمع الفرس » و « فرهنگ جهانگیری » کبی اثرلره ماخذ
وظیفه سنی کوردیکی جهته ، « محمد بن قیس » ک ویردیکی معلوماتدن ، بالواسطه ،
اونلرده استفاده ایتمش اولیورلر . « شرفنامه » نك یازمه بر نسخه سی استانبول دارالفنون

کتبخانه‌سنده « لغت ابراهیم شاهی تصنیف مولانا ابراهیم فاروقی » نامی آئنده بولوندیغی جهته، اونی بونقطه نظر دن براز تدقیق ایتدم؛ و اوراده « محمد بن قیس » ک کتابی حقیقه باشیجه شوقیده دسترس اولدم :

(ورق ۱) والحاصل درین باب چندی از قواعد ترکی از تیان اللغات ترکی علی لسان القنقلی منقول است و هرچه غیر دو قطعه مذکور است خاصه تتبع و محض تفحص جامع کتاب شرفنامه منبری است والا در هیچ فرهنگی این معانی و فواید نیست .
 بنم فکر مه کوره بوراده ذکر ابدیلن « تیان اللغات ترکی علی لسان القنقلی » ، « فرهنگ محمد بن قیس » دن آیری بر اثر دکلدرد . فی الحقیقه « شرفنامه » ده تورکجه به عائد بر طاقم قواعد و آریجه بر چوق تورکجه کله لر ، حتی تاریخی ، جغرافی ، اتنولوژیک کله لر موجود در که ، بونقطه نظر دن بالخاصه تدقیقه شایاندر . اساساً قانقلی لغتی ، آنجاق خوارزمشاهلر دوره سنده یعنی « قانقلی » لک بوتون خوارزمده معنای و ماده چوق بویوک بر اهمیت قازاندقلری زمانده یازیلایلیردی . « جلال الدین » نامنه « محمد بن قیس » ک یازاجمی لغتک « قانقلی لغتی » اولماسندن داها طبیعی برشی اولاماز [خوارزمشاهلرک صوک دورلرنده « قانقلی » لک اهمیت حقیقه تاریخی تفصیلاته کیریشمک لزوم سزدر . بو خصوصده ساده جه « نسوی » لک « سیره سلطان جلال الدین » نی ذکر ایله اکتفا ایده جکم] . شوایضاحات ، « قانقلی لهجه سی » حقیقه تدقیقانه بولونمق ایستینلرایچون « شرفنامه » لک چوق قیمتی بر اساس اولابیله جگنی کویستهریر امیدنده یم . آنجاق « شرفنامه » ده تورک لساننه عائد سائر مأخذلردن و مؤلفک شخصی معلوماتدن مستنبط شیلرده بولونه بیله جکی ایچون ، بو خصوصده فیلولوژیک تنقیدک بوتون اینجه لککرینه رعایت و فوق العاده احتیاطله حرکت لزومنی تکرار ایتمک ، زائد اولسه بیله فائده سز دکلدرد . صوک زمانلرده استانبول کتبخانه لرنده « خوارزم » ده یازیلش بک قیمتی و مبذول لسانی مالزومه الله ایدیلدیگی جهته ، « قانقلی » لهجه سی حقیقه بویله بر جدی تدقیقه هر صورته امکان واردر .

« محمد بن قیس » عائد اولان اترک اسمنی واوندن دوغروندن دوغرویه استفاده ایدن منبعی تثبیت ایتدکن صوکر ، شیمدی ده بومؤلفک شخصیتی تعیننه چالیشه بیلیرز . بنم تخمینمه - حتی داها صریح سویلیه یم - قناعتمه کوره « محمد بن قیس » علم عالمی

ایچون هیچده مجهول بر سیم دکلدر : صنایع ادبیه یه حائد « المعجم فی معایر اشعار المعجم » آدی اثری « کیپ » کلیاتنده طبع ایدیش اولان « شمس الدین محمد بن قیس الرازی » ، « تیان اللغات التری » مؤلفی « محمد بن قیس » دن باشقه بر آدم اولاماز . بومؤلف اصلاً « ری » لی اولوب اوزون مدت « ماوراءالنهر » خوراسان ، خوارزم « ده یاشامش و مؤخرآ » موغول هجومی شایعه لرندن ده قورقاروق ، « بغداد » ی فتحه کیدن خوارزمشاهله برلکده عراقه کلشیدی . موغول استیلاسی وقعه لرینه بالذات شاهد اولوب ، حتی ایکی دفعه « ری » ده موغوللرک الله اسیر دوشمنش ، موغوللرک هجومندن طرف طرف قاچان « محمد خوارزمشاه » ک معیتده بولونمش ، ینه او انشاده « کتاب المعجم » مسوده لريله دائمایاننده طاشکیدنی سائر کت نفیسه نی « فرزین » هائله سنده غیب ایتمشدی : ۶۲۳ ده خوارزمشاهلرک قطعاً سقوطی اوزرینه عراقدن فارسه هجرت ایدرک ابتدا « آتابک سعد بن زنگی » نک و مؤخرآده اوغلی « ابوبکر » ک معیتده بولونمشدر . ایشته مشهور « کتاب المعجم » نی بوراده ۶۳۰ تاریخلرنده ، اسکی مسوده لرندن ناصیلسه اله کچیردیکی اجزایی اتمام صورتيله و عربجه اولارق یازدی ؛ لکن مؤخرآ ، فارس فضلانسک رجالیله ، کتابی ایکی قسمه آیراروق عجم ادبیاته حائد اولانی « المعجم فی معایر اشعار المعجم » ناميله فارسى اولارق وجوده کتیردی . « محمد بن قیس » بومهم اثر دن باشقا ، علوم ادبیه یه حائد « کتاب الکافی فی المروضین والقوافی » و « حدائق المعجم » آدی اثرلرده یازمشدر . ترجمه حالی و اثرلری حقتده « میرزا محمد قزوینی » نک « المعجم فی معایر اشعار المعجم » مقدمه سنده اطرافلی معلومات بولوندینی جهتهلر داها فضله ایضاحاتی زائد کوردوبورز . وفاتی تاریختی بيله مه دیکمز بومؤلفک خوارزمشاهلر سراینه اولان قوتلی انسانی ده دوشونوله جک اولورسه ، « جلال الدین خوارزمشاه » نامه یازیلان « قاتلی » لقتکده اوکا حائد اولدیفنی کمال امنیتله سویله نه بیلیر .

کوپریلی زاده محمد فؤاد

استانبول داوالقونونده « تورک ادبیاتی تاریفی » مدوسی